

Др Милош Јовановић*

ФРАНЦУСКА, НАТО И „ЕВРОПА ОДБРАНЕ“

Француска је традиционално била главни заговорник идеје о потреби јачег повезивања земаља чланица Европске уније у области безбедности и одбране, односно стварања, поред економске и политичке Европе, и такозване „Европе одбране“. Оваква улога Француске директна је последица деголовског наслеђа и чињенице да се ова земља још 1966. године дистанцирала од НАТО иступивши из интегрисане команде овог војног савеза. Одлуком из 2009. године, која је означила пуну реинтеграцију Француске у НАТО, тадашњи председник Никола Саркози (*Nicolas Sarkozy*) раскинуо је са деголовским наслеђем и тиме озбиљно довео у питање стварање „Европе одбране“ што потврђује и недавни извештај бившег француског министра иностраних послова Ибера Ведрина (*Hubert Védrine*). Одустајање од чврстије интеграције ЕУ у домену одбране, која заправо представља одустајање од потпуне политичке интеграције ЕУ, неминуовно отвара питање природе и будућности европског пројекта.

Кључне речи: Француска. – Де Гол. – Независност. – НАТО. – „Европа одбране“.

Француска се 2009. године, по одлуци свог тадашњег председника Николе Саркозија (*Nicolas Sarkozy*), вратила у интегрисану команду НАТО, чиме је направљен значајан отклон од деголовског наслеђа у односима ове државе и Северноатлантског савеза. Осим што се сматрало да ће тиме Француска остварити већи утицај у самој алијанси, један од главних аргумената у прилог таквог заокрета био је да ће својим пуним повратком у НАТО, Француска дати нови импулс изградњи „Европе одбране“.¹ Већи део француске политичке елите тада је изразио незадовољство сматрајући, сасвим супротно, да ће пуна реинтеграција Француске у НАТО означити крај амбиције

* Аутор је асистент Правног факултета Универзитета у Београду, milosjovanovic@ius.bg.ac.rs.

¹ Синтагма „Европа одбране“ превод је француског израза „*l'Europe de la défense*“ који означава европску интеграцију у домену одбране и који се неретко у литератури, попут *acquis communautaire*, наводи у француском оригиналу.

да Европска унија у домену одбране постане значајнији актер на међународној сцени.²

Извештај бившег француског министра иностраних послова Ибера Ведрина (*Hubert Védrine*) о „повратку Француске у интегрисану команду НАТО и његовим последицама на будућност трансатлантског односа и на перспективе Европе одбране“ који је предат француском председнику Франсоа Оланду (*François Hollande*) крајем 2012. године, показао је накнадно да су зебње критичара одлуке Николе Саркозија биле оправдане.³ Реч је о вишеструко значајном извештају. Најпре, питање стварања „Европе одбране“ само по себи од суштинске је важности за европску изградњу и њену природу. Наиме, без озбиљних и аутономних капацитета у домену одбране, ЕУ никада неће постати велика сила на међународној сцени нити ће имати инструменте да спроводи своју спољну политику.⁴ У том смислу, ЕУ као политички пројекат никада неће бити потпун што неминовно отвара питање циљева, домашаја, па самим тим и будућности европске изградње. Другим речима, питање да ли ће ЕУ извршити интеграцију у домену одбране заправо је питање да ли ЕУ жели да доврши своју политичку интеграцију и постане глобални чинилац на светској сцени или се њена амбиција суштински ограничава на економску сферу и стварање унутрашњег тржишта.

У том, дакле, инхерентно значајном домену, наведени извештај важан је јер, иако стидљиво и само посредно, он недвосмислено потврђује неколико битних чињеница када је у питању европска изградња у области безбедности и одбране. Као прво, извештај показује да повратак Француске у интегрисану команду НАТО није допринео изградњи „Европе одбране“. Сасвим супротно, наведени повратак учинио је да се, ионако скромни резултати у том домену, не промене на боље. Такође, извештај Ибера Ведрина потврдио је да постојање НАТО и његова улога у одбрани Европе нису компатибилни с изградњом истинске „Европе одбране“.

² Вид. М. Јовановић, „Реквијем за стару Европу“, *Нин*, бр. 3040, 2.4. 2009, 64.

³ H. Védrine, Rapport pour le Président de la République Française sur les conséquences du retour de la France dans le commandement intégré de l'OTAN, sur l'avenir de la relation transatlantique et les perspectives de l'Europe de la défense, 14 novembre 2012, <http://www.defense.gouv.fr/base-de-medias/documents-telechargeables/das/ri/otan/rapport-consequences-du-retour-de-la-france-dans-l-otan-h.-vedrine-nov-2012?na v=web>, 3. април 2013.

⁴ У оквиру овог рада није релевантно питање да ли ЕУ заиста има Заједничку спољну и безбедносну политику. Под претпоставком да је има, битно је истаћи да нема војне капацитете, тј. инструменте да је спроводи што је осуђује на секундарну улогу на међународној сцени у односу на водеће светске силе попут САД, НР Кине или Руске Федерације.

Изнад свега међутим, извештај бившег француског министра иностраних послова, кроз подсећање на односе између Француске и НАТО и навођење постигнутих резултата у стварању „Европе одбране“, пружа прилику да се проблематика европске изградње у том домену сагледа из једне дубље и свакако плодносније историјске перспективе, чиме нам уједно омогућава да донесемо, или потврдимо, одређене закључке о овом значајном питању.⁵ Посматрано из наведене перспективе, може се рећи да извештај Ибера Ведрина суштински показује да је Француска заправо била једина чланица ЕУ која је кроз историју показивала истинску амбицију да повећа капацитете и аутономију ЕУ у области безбедности, односно да изгради „Европу одбране“ (1). Њеном дефинитивном реинтеграцијом у НАТО, наведена амбиција видно је избледела чиме је стварање „Европе одбране“ за дуги низ година стављено под питање (2).

1. ФРАНЦУСКА: ИНИЦИЈАТОР ИЗГРАДЊЕ „ЕВРОПЕ ОДБРАНЕ“

Француска је од самог почетка европске изградње била у центру свих покушаја да се у оквиру ЕУ изградје посебни и аутономни одбрамбени капацитети (1.1). Ова чињеница никако није случајна. Француска је наима, сасвим парадоксално, својом израженом тежњом ка независности и деголовским наслеђем испуњавала основни предуслов истинске еманципације ЕУ у домену одбране (1.2).

1.1. Француска у срцу европских пројеката заједничке одбрамбене политике

Неколико кључних момената обележило је изградњу „Европе одбране“.⁶ У сваком од њих је Француска одиграла кључну улогу. Први моменат односи се на стварање Европске одбрамбене заједнице (ЕОЗ) на иницијативу Француске 1950–1952. године и на одбацавање исте од стране Француског парламента 1954. године.⁷ Иако овај неуспели покушај чврсте интеграције у области одбране представља значајну етапу у историји европске изградње, не може се рећи да је

⁵ М. Јовановић, „Изградња ЕУ кроз призму Заједничке безбедносне и одбрамбене политике“, *Европско законодавство*, 42/2012, 313–333.

⁶ *Ibid.*, 316–320.

⁷ Тек је четрдесет година након неуспеха ЕОЗ откривена чињеница да је Француска одбила да потврди споразум јер би се тиме одрекла права на прављење нуклеарног наоружања које је тада било у повоју. Вид. Jacques Bariéty, „La décision de réarmer l'Allemagne, l'échec de la Communauté Européenne de défense et les accords de Paris du 23 octobre 1954 vus du côté français“, *Revue belge de philologie et d'histoire*, Tome 71, fasc. 2, 1993, 361–365.

у пуној мери био резултат искрене жеље за дубљом интеграцијом у том домену јер је био изнуђен геополитичким контекстом тог времена. Наиме, захуктавање Хладног рата кроз избијање сукоба у Кореји, и страх Западног блока да би се исти сценарио могао поновити у Европи, отворили су проблем поновног наоружавања Западне Немачке. У тим околностима, план о ЕОЗ заправо је представљао изнуђени одговор на питање поновног стварања (Западно)немачке армије.

Много индикативнији су покушаји који су уследили са крајем Хладног рата и који су заиста били плод политичке воље да се Европа изгради, не само у економском, већ и у политичком смислу, што је подразумевало постепено зближавање чланица Европске заједнице и у области спољних послова и одбране. Потписивање Мастрихтског споразума 1992. године, којим је првенствено на иницијативу Француске створена „Заједничка спољна и безбедносна политика“ и којим је предвиђено да Западноевропска унија постане војни инструмент ЕУ, представља други важан моменат изградње „Европе одбране“. Трећи, који се и данас сматра најважнијим, јесте француско-британски самит из Сен-Малоа (*Saint-Malo*) из децембра 1998. године на којем је Велика Британија по први пут прихватила идеју према којој би ЕУ требало да поседује аутономну способност у домену одбране. Резултат из Сен-Малоа омогућио је стварање „Европске безбедносне и одбрамбене политике“ која је већ наредне године установљена током европских самита у Келну и Хелсинкију.⁸ И овог пута је Француска, која је од краја Хладног рата активно заговарала стварање „Европе одбране“, одиграла кључну улогу.

Наведена улога се највећим делом да објаснити чињеницом да је од свих европских земаља које нешто значе или могу значити у области одбране, Француска једина била у прилици да тако нешто учини у датим историјским и геополитичким околностима. Наиме, Немачка такву амбицију није могла да има док Велика Британија такву амбицију није хтела да има.

Када је Немачка, као чланица првих европских заједница у питању, мора се имати у виду да је она из Другог светског рата изашла као поражена сила и девастирана земља под савезничком окупацијом. Принципи Потсдамске конференције 1945. године предвиђали су да се учини све што је могуће како би се спречило да Немачка икада у будућности поново представља претњу за своје суседе и за мир у свету. Земља је подељена на окупационе зоне и демилитаризована, и тек је развој Хладног рата вратио у жижу интересовања питање формирања оружаних снага Западне Немачке. Након неуспеха плана о ЕОЗ, питање је решено тако што је Не-

⁸ „Европска безбедносна и одбрамбена политика“ преименована је Лисабонским уговором из 2007. године у „Заједничку безбедносну и одбрамбену политику“.

мачка поново наоружана и примљена у НАТО 1955. године. У новонасталим околностима, поред даљег присуства савезничких снага на немачком тлу, биле су предвиђене и одређене формалноправне гаранције с циљем да се спрече ризици од повратка Немачке својој „милитаристичкој традицији“ и агресивном понашању. Наиме, уставом (Западне)Немачке осигурана је чврста контрола парламента над оружаним снагама. Још важније, немачка армија могла је у принципу да служи искључиво за одбрану земље (Устав СРН, чл. 87 а).⁹ Таква Немачка због терета прошлости, али и јаког пацифистичког покрета, по природи ствари није била у могућности да развија амбиције у домену одбране, ма које природе оне биле.

Када је реч о Великој Британији, која је постала чланица Европских заједница 1973. године, након што је у Француској Шарл де Гол (*Charles de Gaulle*) отишао са власти, не може се говорити о недостатку могућности да се утиче на стварање „Европе одбране“ већ о недостатку воље.¹⁰

Потребно је нагласити, када је реч о домену одбране, да је Велика Британија од посебног значаја као земља која и данас има највећи војни буџет у оквиру ЕУ, што подвлачи и Ибер Ведрин у свом извештају.¹¹ У збиру са војним буџетом Француске, ове две државе издвајају више од 40% свих средстава која се у оквиру ЕУ троше за одбрану.¹² Следствено томе, тешко може бити речи о стварању „Европе одбране“ ако Велика Британија у њој не учествује. Из тих разлога је Француска у последње две деценије покушавала да приволи Велику Британију на један више европски и мање атлантистички курс у домену одбране. Отуд је резултат француско-британског самита из Сен-Малоа имао велики одјек иако је у суштини чувена заједничка декларација две земље била двосмислена. Наиме, ако је 2. параграф француско-британске декларације од децембра 1998. године заиста предвидео да ЕУ мора имати „аутономну способност деловања која се ослања на кредибилне војне снаге“, у њему је такође истакнуто и да јачање солидарности између држава ЕУ доприноси виталности Атлантског савеза који представља основ колективне безбедности

⁹ Тек је у контексту ратова у бившој Југославији немачким оружаним снагама омогућено да учествују у спољним операцијама с циљем „очувања и наметања мира“, на основу одлуке немачког Уставног суда од 12. јула 1994. године и члана 24. Устава који се односи на учешће земље у системима колективне безбедности.

¹⁰ У оквиру овог рада употребљавамо због комодитета назив „Велика Британија“ као синоним за „Уједињено Краљевство“, који званично представља једини тачан и примерен назив.

¹¹ Н. Védrine (2012), 18.

¹² С. Grand, „Conclusion. Les défis de l'Europe de la défense au XXIe siècle“, *L'Europe et sa défense* (dir. Grégory Bouterin, Emmanuel Goffi), Choiseul, Paris 2011, 273.

његових земаља чланица. Таква формулација омогућила је свакој од потписница декларације да нагласе само оне делове који су за њих од значаја и да је, сходно томе, у целини тумаче. Француска је у декларацији из Сен-Малоа видела важну етапу стварања „Европе одбране“ стављајући нагласак на чињеницу да је Велика Британија по први пут прихватила идеју да ЕУ мора поседовати аутономну способност у том домену. Са своје стране, Велика Британија у суштини није одступила од свог атлантског курса што се види кроз наглашавање улоге НАТО и повезивање јачања европске солидарности и ревитализације Атлантског савеза. Развој догађаја од 1998. године до данас показује да су француске наде ипак биле узалудне и да самит из Сен-Малоа не представља прекретницу какву су Французи желели да виде. Напросто, геополитичке константе биле су прејакe у односу на жељену промену британског понашања. У овом случају, наведене геополитичке константе носе назив „посебна веза“ (*Special Relationship*).

Синтагма „посебна веза“ означава вишедеценијску блиску сарадњу која постоји у области одбране између Сједињених Америчких Држава (САД) и Велике Британије. „Посебна веза“ између Велике Британије и САД започета је још за време Другог светског рата а настављена је како током Хладног рата, тако и у послехладноратовском периоду.¹³ Иако је између ове две земље долазило до спорадичних неслагања у вези са важним међународним кризама као што је био случај приликом Суецке кризе 1956. године или Вијетнамског рата 1954/1964–1975. године, снажне војне и обавештајне везе никада нису прекинуте. Можемо овде слободно да оставимо по страни податке о великом броју британских војних база које користе САД, како на острву тако и широм планете, јер је један специфичан домен сарадње сасвим довољан да илуструје америчко-британску блискост. Реч је о нуклеарном одвраћању. Наиме, САД и Велика Британија још су уговором о одбрани из 1958. године започеле тесну нуклеарну сарадњу кроз размену поверљивих информација, материјала потребних за израду нуклеарног оружја, трансфер технологија и пружање логистичких погодности (Великој Британији омогућено је да врши подземне нуклеарне тестове на америчким полигонима). Још значајнији је уговор из Насау из 1962. године, којим је Велика Британија одустала од производње сопствених вектора за пренос нуклеарних бојевих глава одлучивши да своје подморнице опреми америчким балистичким ракетама „Поларис“.¹⁴

¹³ Вид. J. Dumbrell, „The US–UK Special Relationship in a World Twice Transformed“, *Cambridge Review of International Affairs*, Vol. 17, 2004, 437–450.

¹⁴ Термин „вектор“ користи се да означи средства за преношење нуклеарног оружја. Вектори се деле на три компоненте: ваздушну – када се нуклеарно оружје

Наведеним уговорима Велика Британија остварила је у овом сегменту одбране сарадњу са САД какву нема ниједна друга земља и каква не постоји између других држава. Реч је о толико тесној сарадњи да ни данас није у потпуности познато по ком кључу се активира британско нуклеарно оружје за које и сами енглески аутори признају да је „у најбољем случају полунезависно“.¹⁵ Чак иако оставимо по страни добре односе и верно савезништво који најчешће постоје између ове две земље, као што се у ближејем периоду могло видети на примеру агресије против СРЈ 1999. године и ратова у Авганистану 2001. и Ираку 2003. године, овако блиска сарадња у области нуклеарног одвраћања, које представља апсолутно најважнији сегмент одбране, сама по себи довољно говори о „посебној вези“ која постоји између САД и Велике Британије. Зато не треба да чуди што је Велика Британија наклоњенија НАТО, у оквиру ког поједине информације деле само амерички и британски официри – о чему сведоче и канцеларије са натписима „US-UK only“ – него идеји „Европе одбране“.¹⁶

1.2. Воља за независношћу као предуслов

За разлику од Велике Британије, која је од краја Другог светског рата одржавала „посебне“ односе с Америком, Француска је снажно настојала да осигура за себе пуну независност, политичку и војну, у односу на САД. Тиме је, као што ћемо видети у потоњим разматрањима, створен основни предуслов за амбицију стварања „Европе одбране“.

Главни подстицај таквим настојањима Француске дао је генерал Шарл де Гол. Две кључне речи његовог дискурса и његове политике, као што с правом примећују Пјер Милза (*Pierre Milza*) и Серж Берстајн (*Serge Berstein*), биле су „независност“ и „сувереност“.¹⁷ И једна и друга су се најбоље могле отелотворити у вођењу спољне политике. И заиста, Де Гол је неговао посебну визију Француске која је у хладноратовском периоду представљала изузетак, оспоравајући како биполарну структуру међународног система, тако и претензију

(нуклеарне бојеве главе) лансира из ваздуха посредством стратешке авијације; копнену – када се нуклеарно оружје лансира са копна посредством покретних или стационарних (силоси) балистичких система; поморску – када се нуклеарно оружје лансира са мора посредством подморница. Ова последња компонента сматра се најзначајнијом због могућности неопаженог приласка циљевима.

¹⁵ J. Dumbrell (2004), 437. Вид. и Jean-Dominique Merchet, *Défense européenne, La grande illusion*, Larousse, Paris 2009, 68.

¹⁶ J.-D. Merchet (2009), 116.

¹⁷ S. Berstein, Pierre Milza, *Histoire de la France au XXe siècle*, Complexe, Bruxelles 1995, 1049.

САД да говоре у име „слободног света“.¹⁸ То је била визија посебног места Француске у међународним односима и њене величине која јој, како би Де Гол често говорио, по природи ствари припада. Следствено овоме, период Де Голове владавине (1958–1969) обележила је снажна дипломатска активност која је у пуној мери изражавала независност и величину Француске о чему, између осталих, сведоче и следећа дела:

- Француска је 1964. године била прва земља „Западног блока“ која је признала и успоставила дипломатске односе са комунистичком Кином;
- француски амбасадор у Савету безбедности Уједињених нација критиковао је америчку војну интервенцију у Доминиканској Републици 1965. године;
- у јуну 1966. године, Де Гол одлази у Совјетски Савез, с којим је још децембра 1944. године као председник привремене владе Француске потписао споразум о савезништву и узајамној помоћи, и у складу са својим виђењем о неприкладности блоковске поделе света, промовише француско-руско пријатељство и сарадњу;
- септембра 1966. године, у свом чувеном говору из Пном Пена, Де Гол критикује америчку интервенцију у Вијетнаму и позива САД да прекину сукоб, „за који не постоји војно решење нити оправдање“, и започну преговоре о миру.¹⁹

Наравно, за вођење овакве дипломатије нису биле довољне само речи и Де Голово говорничко умеће, већ је била потребна и основа која би пружила покриће тако израженој амбицији независног деловања. У нуклеарној ери која је започета након Другог светског рата, та основа могла је проистећи само из војне снаге, односно из статуса нуклеарне силе. У том одлучујућем војном сегменту, Француска је брзо стала уз раме двома светским силама. И у овом случају, Де Гол је одиграо веома значајну улогу. Он је као председник привремене владе Француске октобра 1945. године основао Комесаријат за атомску енергију који је био задужен за нуклеарна истраживања и њихову примену, како цивилну тако и војну. Његов одлазак са власти и проглашење Четврте француске Републике 1946. године, донекле су успорили нуклеарни развој Француске али га нису зауставили. Преломне године за доношење одлуке о прављењу нуклеарног наоружања биле су 1950–1952/1954. када су, подстакнути радом

¹⁸ *Ibid.*, 1085.

¹⁹ C. de Gaulle, *Discours et messages, Vers le terme 1966–1969*, Tome V, Plon, Paris 1970, 74–78.

Комесаријата за атомску енергију, поборници и противници оружја за масовно уништење тог типа почели да се сукобљавају.²⁰ Из тог сукоба, поборници идеје о прављењу нуклеарне бомбе, махом официри ратног ваздухопловства, однели су победу када је председник владе Ги Моле (*Guy Mollet*) 1956. године осетно убрзао француски нуклеарни програм наложивши свим релевантним актерима, Комесаријату за атомску енергију, војсци и посебно ратном ваздухопловству, да направе елаборате за коначну реализацију француског нуклеарног наоружања.²¹

Ове активности, предузете од стране режима Четврте Републике, омогућиле су Де Голу, који се и сам јавно заложиио за стварање нуклеарног наоружања 1954. године, да по повратку на власт 1958. године заокружи све започете радње у једну кохерентну целину, обезбеђујући, поред самих нуклеарних бојевих глава, и неопходне векторе за њихово лансирање, односно преношење. Прва француска нуклеарна бомба активирана је у Сахари 13. фебруара 1960. док су први вектори француског нуклеарног одвраћања били бомбардери Мираж IV. Они су касније употпуњени балистичким ракетама лансираним како са копна, тако и са мора.

Статус нуклеарне силе пружио је Де Голу и Француској могућност самосталног деловања на међународној сцени о којем смо претходно говорили. Изнад свега међутим, постојање француског нуклеарног одвраћања омогућило је Де Голу да на најеклатантнији начин искаже своју политику независности напустивши 1966. године интегрисану команду НАТО.

Француско иступање из интегрисане команде НАТО представља свакако најснажнију илустрацију деголовске визије, како међународних односа у којима не сме бити хегемона, тако и места Француске као независне и слободне силе. Управо је оно предодредило Француску да у потоњем периоду буде први и једини истински заговорник стварања „Европе одбране“.

На ову историјску одлуку француског председника, која је неспорно била у складу с амбицијом независности и визијом о величини Француске, директно је утицала и сама Америка кроз долазак на власт Џона Кенедија (*John Fitzgerald Kennedy*) почетком 1961. године и промену америчке нуклеарне стратегије која је извршена под диригентском палицом државног секретара за одбрану Роберта Мак-

²⁰ P.-Marie Gallois, *Le sablier du siècle, L'Age d'Homme*, Lausanne 1999, 352.

²¹ *Ibid.*, 362–365. Пораз код Дјен Бјен Фуа (*Diên Biên Phu*) 1954. године – када су Французи тражили од САД да избева опкољени француски гарнизон тако што ће употребити тактичко нуклеарно оружје које Француска није поседовала – и Суецка криза 1956. године – када је Совјетски Савез запретио употребом нуклеарне бомбе – несумњиво су допринели схватању о неопходности поседовања нуклеарног наоружања код званичника Четврте Републике.

намаре (*Robert McNamara*).²² Наиме, САД су са доктрине „масовне одмазде“ (*Massive Retaliation*) у случају нуклеарног напада прешле на доктрину „флексибилног одговора“ (*Flexible Response*) која би од европског континента направила главно бојиште у случају сукоба две суперсиле, без могућности утицаја самих Европљана на ток евентуалног сукоба, што је за Де Гола било неприхватљиво. Поред тога, САД никако нису желеле да у оквиру Западног блока виде нове и независне нуклеарне силе те су покушавале да нуклеарне снаге Велике Британије, као и француско нуклеарно наоружање у настајању, ставе у један шири оквир који би се налазио под њиховом контролом. Отуд је потекла идеја о формирању „Мултилатералне нуклеарне снаге“ у оквиру које би одлука о употреби нуклеарног оружја била под НАТО, тј. америчким кључем. Такав предлог Велика Британија у суштини је прихватила 1962. године уговором из Насуа и постала је зависна од САД кроз набавку америчких балистичких ракета „Поларис“, док је Француска понуду о „Мултилатералној нуклеарној снази“ категорички одбила 1963. године.²³

Ови догађаји само су убрзали Француско дистанцирање од НАТО које је Де Гол започео издвајањем француске Медитеранске флоте (1959), а потом и Атлантске флоте (1963) из командног ланца НАТО у случају рата. Одлука о повлачењу Француске из интегрисане команде НАТО и одлазак НАТО трупа стационираних у Француској 1966. године представљали су кулминацију Де Головог односа према САД.²⁴ За годину дана, САД су евакуисале из Француске 27000 војника, 37000 запослених и 30 копнених, поморских и ваздушних база.²⁵ Седиште НАТО тада је из Париза премештено у Брисел и Монс.

Већ смо истакли да су управо претходно описана политика и њено наслеђе, омогућили Француској да буде главни промотер стварања „Европе одбране“. Ово може звучати парадоксално ако се у виду има општеприхваћена идеја о Де Головом „негативном“ односу

²² Амерички председник Џон Кенеди био је противник француског нуклеарног наоружања изјавивши да његово прављење не представља „пријатељски гест“ према САД. Вид. Р.-М. Gallois (1999), 387.

²³ С. Zorgbibe, *Histoire de l'OTAN, Complexe, Bruxelles* 2002, 103–112.

²⁴ „Воља Француске да одлучује о себи, што је неопходно да би веровала у сопствену улогу и да би била корисна другима, та воља Француске неспојива је с одбрамбеном организацијом у којој би Француска била подређена (...) Ради се о успостављању нормалне ситуације суверености у којој је све што је француско, као и сваки страни елемент који се налази у Француској, под искључивом француском влашћу“, Шарл де Гол, Конференција за штампу приликом које је најављено иступање из интегрисане команде НАТО, 21. фебруар 1966. С. de Gaulle (1970), 18–19.

²⁵ D. Vidal, „Ce que voulait de Gaulle en 1966“, *Le Monde diplomatique*, Avril 2008, 18–19.

према европском пројекту. Међутим, Шарл де Гол није био противник европске изградње као такве. Сасвим супротно, желео је снажну и независну Европу која је способна да се сама стара о себи. С друге стране, истина је да је био противник супранационалности као методе европске изградње јер је сматрао да су нације и националне државе једини легитимни оквири за доношење одлука. Одличну илустрацију таквог виђења снажне, али не и супранационалне Европе, пружа нам Фушеов план из 1961. године.²⁶ Тим планом је, само четири године након потписивања Римских споразума и стварања најзначајније од европских заједница, Европске економске заједнице, Француска предложила изградњу политичке Европе кроз стварање уније која би, без суштинских механизма супранационалности, имала заједничку спољну и одбрамбену политику.²⁷

Штавише, потребно је истаћи и да је Де Голова жеља за јаком и независном Европом била снажнија од његовог одбијања супранационалности. То се уосталом најбоље види кроз Де Голово одбијање да Велика Британија – која је у два наврта, 1961. и 1967. године, истакла своју кандидатуру – постане чланица Европских заједница. Наиме, улазак ове земље у Европске заједнице додатно би ојачао Де Голову позицију у погледу европске изградње јер је и Велика Британија била противник механизма супранационалности. Ипак, блиска повезаност Велике Британије и САД нарушавала је други, битнији, аспект Де Головог схватања Европе који се односио на идеју да Европа мора бити независна. Ту идеју Де Гол је јасно и гласно истицао у многим приликама о чему је његов неформални портпарол, државни секретар, потом и министар информисања, Ален Перфит (*Alain Peyrefitte*) оставио низ сведочанстава: „Или ће Европа постојати тако што ће умети сама да се стара о себи – у савезништву с Американцима све док јој Руси прете – али политички, економски, војно, културно независна и располажући сопственим средствима; или Европа постојати неће и биће само агломерат америчких протектората“.²⁸ Управо је због такве визије улазак Велике Британије у Европске заједнице за француског председника био неприхватљив:

²⁶ Вид. С. Zorgbibe, *Histoire de l'Union européenne*, Albin Michel, Paris 2005, 42–46.

²⁷ Фушеов план одбијен је од стране осталих европских партнера због суштинског одсуства елемената супранационалности. Из данашње перспективе аргументација противника Фушеовог плана могла би изгледати антиевропски. Одбијањем плана је стварање политичке Европе само одложено за тридесет година док се у погледу „недостатка супранационалности“ ништа није променило. Наиме, и данас, више од педесет година након Фушеовог плана, „Заједничка спољна и безбедносна политика“ ЕУ спроводи се по међувладиној принципу сарадње а не на основу механизма супранационалности.

²⁸ А. Peyrefitte, *C'était de Gaulle*, Tome 1, Éditions de Fallois/Fayard, Paris 1994, 364.

„Како бисмо могли да прихватимо да у Европу уђе земља која се до те мере потчињава САД?“²⁹

Ипак, овакво Де Голово виђење Европе његови европски партнери нису у потпуности делили. Та чињеница га је 1964. године, приликом разматрања договора о сателитској комуникацији „Тел-стар“ између европских држава и САД, навела да изрази наду да ће се једног дана Европљани договорити да нешто постигну сами, без Американаца, али и да изрази сумњу о томе колико су његови партнери, којима „су пуна уста Европе“, заиста Европљани. „Дешава ми се да се питам нисам ли ја једини прави Европљанин?“ завршава том приликом Де Гол.³⁰

Видећемо, на примеру покушаја стварања „Европе одбране“, да ово питање није нимало било без основа и да би се вероватно могло и данас подједнако легитимно поставити зато што „Европу одбране“, Европљани по дефиницији морају правити сами, тј. без САД односно НАТО.³¹

2. РЕИНТЕГРАЦИЈА ФРАНЦУСКЕ У НАТО: КРАЈ АМБИЦИЈЕ О НЕЗАВИСНОЈ ЕВРОПСКОЈ ОДБРАНИ

Радикалан отклон од Де Головог наслеђа у односима Француске и НАТО направљен је, као што смо видели, 2009. године када је тадашњи француски председник Никола Саркози одлучио да Француску у пуној мери врати у НАТО и реинтегрише његову команду.³² Управо је о последицама ове одлуке „на будућност трансатлантског односа и на перспективе Европе одбране“ Ибер Ведрин био позван да састави извештај. Његови закључци занимљиви су са два аспекта. Први је конкретан и директно проистиче из задате теме јер се тиче утицаја повратка Француске у НАТО на изградњу „Европе одбране“. Из извештаја јасно произлази да је, ако такав утицај уопште постоји, он пре негативне него позитивне природе. Тиме се, посредно али недвосмислено, потврђује чињеница да је постојање НАТО некомпатибилно са стварањем истинске „Европе одбране“ (2.1). Други значајан аспект Ведриновог извештаја превазилази ужи оквир задате

²⁹ *Ibid.*, 346.

³⁰ A. Peyrefitte, *C'était de Gaulle*, Tome 2, Éditions de Fallois/Fayard, Paris 1997, 54–55.

³¹ М. Јовановић (2012), 327–331.

³² Истини за вољу, још је 1995. године, тада новоизабрани председник, Жак Ширак (Jacques Chirac) начео поменуто наслеђе вративши француске представнике у министарски савет и војни комитет Северноатлантског савеза. Вид. Paul-Marie de la Gorce, „Retour honteux de la France dans l'OTAN“, *Le Monde diplomatique*, Janvier 1996, 7.

теме јер се дотиче питања будућности „Европе одбране“ а тиме и будућности самог европског пројекта. Наиме, извештај у целини, али и по свом основном закључку, указује на чињеницу да је хоризонт „Европе одбране“ видно затамњен што по природи ствари узрокује низ озбиљних последица у погледу даље изградње ЕУ (2.2).

2.1. „Европа одбране“ и НАТО: комплементарност која представља негацију „Европе одбране“

Занимљиво је да је приликом доношења одлуке о повратку у НАТО, један од главних аргумената француског председника Саркозија гласио да ће тим повратком додатно бити афирмисана и „Европа одбране“. Заправо, јачање „Европе одбране“ представљало је предуслов француске реинтеграције у Северноатлантски савез, на шта у свом извештају подсећа и Ведрин. Тако је приликом обраћања америчком конгресу новембра 2007. године француски председник изјавио: „Што Европа одбране буде била изграђенија, то ће Француска бити одлучнија да заузме своје пуно место у НАТО. Желим да Француска, оснивач нашег савеза и један од његових највећих контрибутора, преузме своју пуну улогу у напору обнове његових инструмената и начина деловања, и у том контексту измени свој однос са савезом, упоредо са развојем и јачањем Европе одбране“. Неколико месеци касније, у јуну 2008. године, Саркози изјављује да сматра да „може бити напретка у интеграцији Француске у НАТО само ако претходно постоји напредак Европе одбране“. Са своје стране, НАТО је у својој декларацији са самита из 2009. године „признао значај једне снажније и ефикасније европске одбране и изразио задовољство због напора које ЕУ предузима како би ојачала своје капацитете и своју способност да одговори заједничким безбедносним изазовима са којима се данас суочавају НАТО и ЕУ“.³³

Толико о лепим жељама и званичним саопштењима. Остаје питање да ли је француски повратак у НАТО заиста допринео изградњи „Европе одбране“? Ведринов одговор је изричит: „Осим начелног признања у саопштењима са НАТО самита, није било ни претходног ни паралелног напретка који је пратио повратак [Француске у НАТО, прим. аут.]. Ту квазистагнацију објашњава неколико разлога. Слаб француски активизам од 2009. године, омогућио је Комисији и бриселској техноструктури, између осталих, да тврде да Француску, једном када је ушла у НАТО, више не занима европска одбрана а била је њен једини заговорник“.³⁴

³³ Н. Védrine (2012), 5.

³⁴ *Ibid.*, 9.

Ведринова констатација потврђује, кроз два различита нивоа, да постојање НАТО (могло би се рећи и јачање јер је његова хомогеност оснажена повратком Француске), није компатибилно са стварањем истинске „Европе одбране“. Први ниво тиче се исправне перцепције чињеничног стања које говори да није било помака у изградњи „Европе одбране“ од како се Француска вратила у пуној мери под окриље НАТО. Други ниво односи се на аргументацију „бриселске техноструктуре“ али заправо и већег дела земаља чланица ЕУ које тврде да Француску која се вратила у НАТО више не занима „Европа одбране“. Оваква тврдња може логички имати смисла и бити рационална само ако се полази од претпоставке да се НАТО и „Европа одбране“ међусобно искључују. Оба ова елемента су дакле у складу с идејом да истовремено постојање и НАТО и истинске „Европе одбране“ није могуће. Та се искључивост у односу НАТО/„Европа одбране“ у званичној терминологији квалификује додуше као „комплементарност“. У овом случају, „комплементарност“ значи да НАТО у питањима одбране и безбедности држи главну улогу и интервенише у кризним подручјима онда када жели, док ЕУ – као комплементарни, а заправо секундарни актер – „ускаче“ само тамо где је НАТО/САД претходно завршио важнији део посла или на жариштима на којима НАТО/САД не жели да учествује. Структура мисија ЕУ (закључно са јуном 2013. године, ЕУ спроводи 17 мисија од којих је 13 цивилног карактера док су само 4 мисије војног типа) као и различите улоге ЕУ и НАТО/САД на кризним подручјима широм планете (БиХ, Србија – АП Косово и Метохија, Авганистан, Ирак) недвосмислено потврђују овако схваћену комплементарност.³⁵ Једна од последица комплементарности НАТО – ЕУ јесте и „забрана“ удвајања капацитета према којој ЕУ не треба да располаже капацитетима који већ постоје унутар НАТО. Другим речима, НАТО остаје главни оквир одбране и безбедности европских држава. Унутар тог оквира, ЕУ може играти само „комплементарну“, тј. споредну улогу као нека врста помоћне снаге, која је првенствено специјализована за постконфликтну етапу стабилизације кризних жаришта а не за решавање сукоба и наметање решења што остаје прерогатива НАТО/САД. Посматрано из угла изградње „Европе одбране“, и рецимо с аспекта претходно поменуто француско-британске декларације из Сен-Малоа која се сматра значајном етапом у овом домену, могло би се рећи да је британско тумачење декларације и британско схватање „Европе одбране“ несумњиво однело превагу. Ако је уопште потребно додатно аргументовати ову тврдњу, као илустрација може послужити још увек актуелно одбијање Велике Британије да се оформи стални европски главни штаб јер би, сходно аргументу Британаца, то било непотребно удвајање с обзиром на чињеницу да

³⁵ М. Јовановић (2012), 321–322.

таква структура већ постоји у оквиру НАТО.³⁶ Овај континуитет у трансатлантској солидарности која постоји између Велике Британије и САД у значајној мери потврђује исправност Де Голове политике и његове одлуке да управо из ових разлога одбије да прими Велику Британију у тадашње Европске заједнице.

Ако се наведени контекст има у виду, француски повратак у НАТО логично је протумачен као одустајање и саме Француске од идеје стварања истинске „Европе одбране“ и приклањање претходно описаној подели посла.³⁷ Тако је схваћен тим пре што је већина европских држава, на челу са Великом Британијом, била, као и САД, поборник очувања *status quo* у таквој расподели улога.

Коначно, проатлантски став већине европских држава осетио се и приликом француске војне интервенције у Малију, започете јануара 2013. године и која је вероватно представљала последњи трзај нове француске владе да у погледу изградње „Европе одбране“ начини позитивни помак.³⁸ Том приликом су се све остале чланице ЕУ, поред званичног признања о неопходности интервенције и пружене логистичке подршке, тј. помоћи приликом транспорта трупа и опреме ваздушним путем, добро чувале да пошаљу своје војнике на терен на ком су Французи остали сами. Све што је ЕУ успела да уради у овој ситуацији јесте да успостави још једну мисију – ЕУТМ Мали – која има за циљ да пружи помоћ у обучавању припадника војске Малија. Овим се још једном исказала суштинска незаинтересованост већине земаља ЕУ за стварање „Европе одбране“.

Из свих разлога које смо претходно навели, повратак Француске у НАТО могао је само да значи слабљење „Европе одбране“. Питање последица које овај процес може имати у погледу даље европске изградње остаје отворено.

2.2. Крај „Европе одбране“ и његове последице за европску изградњу

Резултати „Европе одбране“ су и до 2009. године били прилично скромни. Без потребе да улазимо у детаље, довољно је на пример истаћи као илустрацију слабости ЕУ у домену одбране, да

³⁶ E. Buckley, „Un pour tous et tous pour rien (ou presque)“, *L'Europe et sa défense* (dir. G. Boutherin, E. Goffi), Choiseul, Paris 2011, 256.

³⁷ О француском прихватању „комплементарности“ НАТО и ЕУ сведоче и чланци француских високих официра, генерала Ленглоа и Периш. Вид. Maurice de Langlois, „Vers un rapprochement nécessaire UE-OTAN“, *L'Europe et sa défense* (dir. G. Boutherin, E. Goffi), Choiseul, Paris 2011, 225–239 и Jean-Paul Perruche, „Pour une complémentarité UE-OTAN“, *L'Europe et sa défense* (dir. G. Boutherin, E. Goffi), Choiseul, Paris 2011, 241–251.

³⁸ М. Јовановић (2012), 314–316.

главни циљ самита из Хелсинкија из 1999. године који се односио на стварање снага за брзе реакције од 60.000 људи ни до дана данашњег није остварен.³⁹ Међутим, иако су се многобројне потешкоће налазиле на путу стварања „Европе одбране“, постојала је барем искрена амбиција коју је носила Француска. Повратком Француске у НАТО, та амбиција је у најмању руку осетно ослабљена чиме је стварање истинске „Европе одбране“ осуђено на неуспех за дуги низ година.

Шта то значи за Европу и европски пројекат? Одговор на ово питање мора се дати у две равни. Прва се односи на опипљиве и крајње конкретне последице. Једноставно речено, одустајањем од стварања „Европе одбране“ се ЕУ одриче основног инструмента спољне политике чиме осуђује себе на неефикасност и зависност у међународним односима у погледу решавања великих међународних криза. Тиме заправо ЕУ одустаје од позиције глобалног и моћног актера на међународној сцени. Изнад свега међутим, ЕУ се одустајањем од „Европе одбране“ одриче пуне политичке интеграције што је осуђује да и данас, више од педесет година након потписивања Римских споразума (1957) и више од двадесет година након потписивања Маастрихтског споразума (1992), буде првенствено пројекат заснован на економији и на очувању просперитета њених грађана. Оваквим ограничавањем амбиције се ЕУ неспорно излаже ризицима дезинтегративних процеса. Наиме, потребно је нагласити да је економска интеграција чисто инструменталне, тј. функционалне природе, и да ће бити онолико трајна колико буде била успешна у испуњавању своје улоге. Економска криза, која је започела 2008. године у САД, показала је, кроз одсуство солидарности између „грађана Европе“, сву крхкост модела интеграција који се првенствено заснива на економији.⁴⁰ Као таква, економска интеграција не пружа основ за изградњу колективног идентитета и осећаја припадности који представља неопходно везивно ткиво и услов успешности сваког покушаја колективног битисања. Наведени услови спадају у домен политичког и само се могу остварити кроз пуну политичку интеграцију.

Овде долазимо до другог дела одговора на питање шта одустајање од „Европе одбране“ значи за ЕУ. За разлику од прве, друга равна односи се на свет идеја и воље. Заправо, у њој се отвара питање постојања политичке воље за дубљом интеграцијом ЕУ.

Ову равна добро је препознао француски филозоф Режи Дебре (*Régis Debray*) који је на страницама месечника Дипломатски свет (*Le Monde diplomatique*) реаговао на извештај Ибера Ведрина, покренув-

³⁹ *Ibid.*, 320–324.

⁴⁰ Реакција немачког јавног мњења приликом дужничке кризе која је потресала Грчку 2010–2012. године добар је показатељ степена солидарности који (не) постоји између „грађана Европе“.

ши тиме кратку полемику о документу који иначе није био предмет медијске пажње у Француској.⁴¹ У наведеном чланку, Дебре не оспорава толико сам садржај извештаја колико крајњу препоруку бившег министра иностраних послова по којој би данас за Француску било штетније поново напустити интегрисану команду НАТО него у пуној мери остати у Северноатлантском савезу.⁴² У својој критици основног закључка извештаја, Дебре је тачно указао на суштински проблем који надилази саме техничке податке и краткорочне политичке пројекције када је у питању „Европа одбране“ и који у основи лежи у потпуном одсуству визије, амбиције и политичке воље да се Европа у том важном сегменту самостално и у потпуности изгради. И заиста, потпуно одсуство амбиције можда најбоље показује део извештаја у којем Ибер Ведрин позива да се термин „Европа одбране“ схвати на примеренији начин. Према Ведрину „Европа одбране“ никако не може да значи војну одбрану Европе од спољашњих претњи, „за шта би био способан само НАТО, са америчким средствима, ако би Европа, на несрећу, била нападнута“.⁴³ Другим речима, ЕУ не само да није способна да се брани сама, већ, што је много индикативније, нема ни амбицију да се брани сама у случају спољашњих претњи. Ово флагрантно одсуство воље и амбиције, осим што је хиљадама светлосних година удаљено од визије и праксе Шарла де Гола, неминовно баца сенку на будућност не само „Европе одбране“, већ и читавог европског пројекта.

Након свега, да ли би се озбиљно могла оспорити чињеница да је питање Де Гола, о томе није ли он једини прави Европљанин, и данас актуелно?

⁴¹ Вид. R. Debray, „La France doit quitter l’OTAN“, *Le Monde diplomatique*, Mars 2013, 1, 6–7 и Hubert Védrine, „L’OTAN, terrain d’influence pour la France“, *Le Monde diplomatique*, Avril 2013, 10.

⁴² H. Védrine (2012), 10.

⁴³ За Ведрина, синтагма „Европа одбране“ требало би да се ограничи на војне и цивилно-војне мисије ЕУ и на сарадњу држава чланица ЕУ у области наменске индустрије. H. Védrine (2012), 14.

Dr. Miloš Jovanović

Lecturer

University of Belgrade Faculty of Law

FRANCE, NATO AND “L’EUROPE DE LA DÉFENSE”

Summary

A long-lasting French ambition was to achieve a deeper integration of the EU in the field of security and defense, i.e. to create the so-called “l’Europe de la défense”. The legacy of Charles de Gaulle, which consisted of a more independent and daring conduct of foreign affairs and its highlight – the French withdrawal from NATO’s Integrated Military Command in 1966 – paved the way for France to be the key advocate of a greater military integration of Europe. Even more, it constituted the prerequisite for an emergence of a true “Europe de la defense” as it clearly appears that the existence of NATO and its role in Europe is not compatible with a rise of a more powerful and autonomous European defense. However, the 2009 decision to reintegrate all NATO structures provoked a rupture with the legacy of de Gaulle. Consequently, it has also compromised the plan of a militarily more integrated EU. Such an effect has been recently confirmed in the report presented by the French former foreign minister Hubert Védrine. That weakening, not to say discard, of the “l’Europe de la defense”, which inevitably condemns the EU to an incomplete political integration, necessarily puts into question both the nature and the future of the European edifice.

Key words: *France. – de Gaulle. – Independence. – NATO. – „l’Europe de la defense“.*